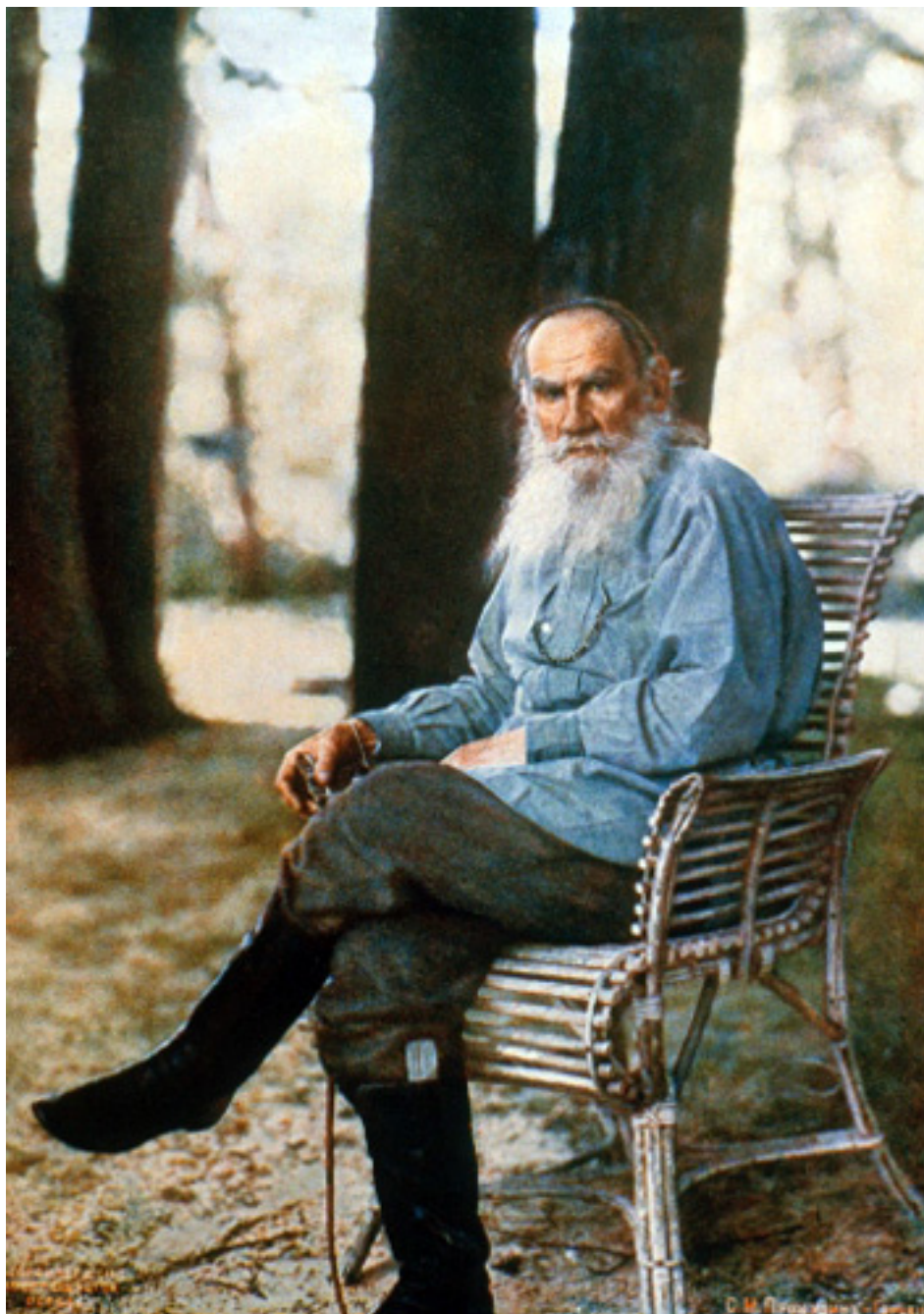

LEV TOLSZTOJ

KOZÁKOK
KREUTZER SZONÁTA
és más elbeszélések

FORDÍTOTTA
NÉMETH LÁSZLÓ
SZŐLLŐSY KLÁRA

TARTALOM

HÁROM HALÁL
CSALÁDI BOLDOGSÁG
KOZÁKOK
POLIKUSKA
HOLSZTOMER
A DEKABRISTÁK
MENNYI FÖLD KELL AZ EMBERNEK?
KÉT ÖREG
IVAN ILJICS HALÁLA
EGY ŐRÜLT NAPLÓJA
KREUTZER SZONÁTA
AZ ÖRDÖG

<http://mek.niif.hu/06300/06335/06335.htm#11>

*

21:30, Szerda (február 29.), Duna World

Kreutzer szonáta

magyar játékfilm, 81 perc, 1987

rendező: Zsurzs Éva * **LEV TOLSZTOJ: MENNYI FÖLD KELL AZ EMBERNEK?**

1

A falusi asszonyhoz eljött látogatóba nénje a városból. Ketten voltak nővérek; az idősebbik a városban élt, kereskedőhöz ment feleségül, a fiatalabbik parasztember felesége volt, és falun élte le életét. Teázgattak a nővérek, s közben beszélgettek. Az idősebbik hencegni kezdett, dicsérte városi életét; milyen tágas, tiszta a lakás, finom a ruhája, milyen szépen öltözteti a gyerekeit, milyen finomakat esznek-isznak, sétálni, kocsikázni, színházba járnak.

Megsértődött a húga, ócsárolni kezdte a kereskedő-életet s magasztalni a magáét, a paraszti életet.

- Nem cserélnék veled a világot se - kezdte. - Igaz, hogy szerényen élünk, de legalább a félelmet nem ismerjük. Ti jobb módban éltek, az igaz, de vagy igen sokat kerestek, vagy végképpen tönkrementek. Hiszen még a közhit is azt tartja: a nyereség édes testvére a veszteség. Hányszor látjuk, hogy aki ma gazdag, holnap az utcán koldul. Mennyivel biztonságosabb a mi paraszti sorunk; napestig görnyedünk a munkában, meggazdagodni nem

gazdagszunk meg, de éhezni sem fogunk soha.

- Mégis, micsoda élet ez - finnyáskodott az idősebbik nővér. - Disznókkal, borjakkal együtt tanyázni... Se tisztaság, se finomság, se jó modor... Akárhogyan gürcöl is az urad, trágáradombon éltek, úgy is haltok meg, s a gyermekeid élete se lesz különb.

- Hát istenem - replikázott a fiatalabbik -, ez a sorsunk. Ezzel szemben emelt fővel élünk, senkitől sem félünk, senki előtt sem alázkodunk meg. Nálatok a városban pedig milyen temérdek a kísértés! Ma még minden a legszebb rendben, holnap befurakodik hozzátok a sátán, és rosszra csábítja az uradat: kártyára, italra, vagy valami rosszféle fehérnép karjaiba... s azzal befellegzett az egész dicsőségnek. Hallottunk már effélét!

Pahom, az ura, a kemence tetejéről meghallotta, mit beszélnek az asszonyok. Közbeszólt ő is:

- Színtiszta igazság, amit az asszony beszél. A magunkfajta ember kisgyerek kora óta túrja a földet, jó anyácskáinkat, aközben bizony nincs rá ideje, hogy bolondságokon járjon az esze. Csak egy a baj: kevés a föld! Lenne csak elég a föld, nem félnék én senkitől, még magától az ördögtől se!

Megitták az asszonyok a teát, még egy kicsit elbeszélgettek az új ruhájukról, elmosogatták az edényt s lefeküdtek.

Az ördög pedig ott ült a kemence mögött, hallott minden szót. Módfelett megörült, amikor a fiatalasszony is szekundált ura kérdésének: ha volna elég földje, nem félné még az ördögtől sem.

- No, majd meglátjuk, melyikünk az erősebb - nevetett az ördög. - Adok én neked sok földet. A föld által foglak megkaparintani.

2

Pahoméék szomszédságában élt egy kisbirtokos-asszonyka. Százhusz gyeszjatyinán gazdálkodott. Békességben élt a parasztokkal, nem bántották egymást. De aztán az asszony egy obsitos katonát fogadott fel intézőnek, s az bírságokkal nyomorgatta a parasztokat. Akármint vigyázott is Pahom - hol a lova tévedt be a zabba, hol a tehene a kertbe, hol a borja az urasági legelőre; és mindenért bírságot kellett fizetnie.

Kiguberálta nagy keservesen Pahom a pénzt, szidta-verte a családját, amiért nem vigyázott eléggé. Sok baja volt Pahomnak egész nyáron azzal az intézővel. Szinte már örült, amikor beköszöntött a tél, és az állatok az istállóban maradtak; nehezen szedi össze a takarmányt, de legalább nem kell félnie.

Tél derekán híre ment, hogy az úrnő eladja a földjét, s egy közeli fogadós szeretné megvenni. Hej, nagyot nyögtek a parasztok, amikor ezt meghallották: no, most aztán - gondolták -

meggyűlik a bajunk azzal a fogadóssal, ha övé lesz a föld, még jobban nyomorít majd bírságokkal, mint a nagyságos asszony. Sehogy se tudunk meglenni e nélkül a föld nélkül, hisz mind itt lakunk körülötte, ahányan vagyunk. És a község küldöttségben járult az úrnő elé; arra kérték, ne adja el a földet a kocsmárosnak, hanem adja el őnekik - még rá is ígérték az árára. Az úrnő beleegyezett. Úgy gondolták eleinte a gazdák, hogy a község útján közösbe megvásárolják az egész birtokot. Összehívták a községi gyűlést egyszer, kétszer, de sehogy sem sikerült megegyezniük. Felingerelte őket a gonosz, ellentmondást hintett el közöttük. Akkor úgy határoztak a parasztok, hogy külön-külön vásárolnak földet, ki-ki mennyit bír. Az úrnő erre is ráállt. Meghallotta Pahom, hogy a szomszéd gazda húsz gyeszjatyinát vásárolt az úrnőtől, s a hölgy egyévi haladékot adott neki a vételár felére. Pahom megirigyelte. "Felvásárolják a többiek az egész birtokot - gondolta magában -, s nekem semmi sem marad." Tanácskozni kezdett a feleségével.

- A falubeli gazdák mind vettek földet - mondta -, nekünk is kéne vásárolnunk vagy tíz gyeszjatyinát. Máskülönben sehogy se boldogulunk, annyira tönkretett az ispán a bírságokkal.

Gondolkodtak, tépelődtek, hogyan is kaparhatnák össze a pénzt. Száz rubeljük volt félretéve, eladták a csikót meg a méhek felét, a fiukat elszegődítették munkásnak, a hiányzó összeget a sógortól kérték kölcsön, s így összejött a vételár fele.

Amikor összeszedte Pahom a pénzt, kinézett magának egy szép kis tizenöt gyeszjatyinás földcskét, hozzávaló erdőcskével, s azután elment az úrnőhöz alkudni. Megalkudtak, Pahom a tenyerébe csapott, előleget adott. Azután elutaztak a városba, hivatalosan megkötötték a szerződést. Pahom kifizette a pénzt, mármint a vételár felét, a többire meg kötelezte magát, hogy két év alatt kifizeti.

Most hát volt földje Pahomnak. Kölcsönkért vetőmagot, bevetette új földjét, és a föld jó termést adott. Egy év alatt kifizette tartozását az úrnőnek meg a sógorának is. Igazi földbirtokos lett Pahom: a maga földjén szántott, vetett, a magáén kaszálta a szénát, a maga erdejéből vágta a gerendát, a maga legelőjére hajtotta ki állatait. Nem győzött örövendezni, amikor kiment szántani a földjére, amely valóban és örökre az övé - vagy amikor kiment szemügyre venni az új vetést, a réteket. Úgy tetszett neki, még a fű is másképpen zöldell, de még virágok is egészen másfélék nyílnak rajta, mint egyebütt. Azelőtt is gyakran járt azon a földön, s csak olyan föld volt az, mint a többi; most pedig valami egészen különleges föld lett belőle.

3

Így élt Pahom és örövendezett. Minden jó lett volna; csakhogy a szomszéd parasztok állatai hol a vetését, hol a kaszálóját legelték le Pahomnak. Előbb szépen kérte őket Pahom, de csak nem szűnt meg a dolog: hol a csordás engedi rá a marhát a legelőjére, hol a lovak szabadulnak be a karámból a vetésbe. Pahom kikergette az állatokat, megbocsátott a vétkeseknek, és nem vitte bíróság elé az ügyet; de azután elunta és panaszt tett a községnél. Tudta, hogy földszúke miatt s nem szándékkal cselekszik a parasztok, de mégis úgy gondolta: nem tűrheti tovább, mert mindenét lelegelik. Rendre kell őket szoktatni.

Így hát törvény útján szoktatta őket rendre egyre-másra; hol az egyiket, hol a másikat bírságolták meg. A szomszédok megnehezteltek Pahomra: most már szándékosan hajtották az állatokat Pahom legelőjére. Egyik éjjel valamelyik belopódzott Pahom erdejébe, lenyúzta vagy tíz fiatal hársfa kérgét háncsnak. Másnap Pahom kiment az erdőre, hát látja, valami fehérlik. Odamegy, körülnéz: hát ott hevernek a lehántott fiatal fácskák, búsán meredeznek a csonka törzsek. Ha még a széléből vágott volna az a gazember, s legalább egyet meghagyott volna - de nem, sorra lemetszette valamennyit a gyalázatos. Pahomot elfutotta a méreg. "Hej - gondolta -, csak megtudnám, ki tette ezt velem, bizony bosszút állnék rajta." Addig-addig törte a fejét, amíg kisütötte: nem lehet más, mint Szjomka. Bement Szjomka udvarára, körülszimatolt, nyomokat keresett - de semmit sem talált, csak összekaptak. Még inkább megbizonyosodott magában Pahom, hogy csak Szemjon lehetett a tettes. Följelentette; törvény elé citálták. Addig-addig vizsgálták az ügyet, amíg végül is felmentették Szemjont - bizonyítékok hiányában. Még jobban megdühödött erre Pahom, összeveszett a sztarosztával meg a bírakkal is.

- Tolvajt mentegettek, orgazdák - mondta nekik. - Ha ti magatok törvény szerint élnétek, nem mentenétek fel a tolvajt. Kéz kezet mos.

Így hát összeveszett Pahom a bírakkal, szomszédaival. Már a vörös kakassal is megfenyegették. Künn a földeken tágasabb volt Pahomnak most, mint azelőtt, de a faluban annál jobban szorongatták.

Akkoriban híre ment, hogy a nép új vidékekre vándorol. Pahom így okoskodott magában: annak semmi értelme, hogy én itthagyjam a földemet, de bár minél többen mennének el a faluból, annál tágasabb lenne idehaza. Magamhoz váltanám a földjüket, szépen kikerekíteném a birtokomat, könnyebben élnék. Mert így bizony szűken vagyunk.

Egyszer éppen odahaza ült Pahom, amikor beállít hozzá egy vándorló paraszt. Befogadták a vándort, vacsorát adtak neki, beszélgetésbe elegyedtek, megtudakolták, honnan jön, a Volgán túlról, ott volt munkában. Szó szót adott, s elbeszélte a paraszt, hogy mennyi nép telepszik le most azon a vidéken. Az ő falujabeliek is települtek le oda - mesélte -, beiratkoztak a községbe, s tíz-tíz gyeszjatyinát hasítottak ki minden lélekre. A föld pedig csodálatosan jó arrafelé: ha rozst vetnek, olyan magasra nő, hogy a ló se látszik ki belőle, s olyan sűrű, hogy öt marék egy kéve. Azt is mesélte a vándor, hogy az egyik paraszt szegényen, a puszta két kezével érkezett meg oda, s ma már hat lovat, két tehenet szerzett.

Lángra lobbant Pahom szíve. "Minek éljek itt a szegénységben - gondolta magában -, amikor egy csapásra meggazdagodhatok! Eladom itt a földemet, házamat, áttelepülök oda s a pénzen ott nagyszerűen felszerelem a gazdaságomat. Itt egymás hegyin-hátán úgyis csak nyomorúság az ember élete. Elmegyek, megnézem magam" - határozta el.

Nyárra útrakészen állt, elindult. Szamaráig hajón utazott lefelé a Volgán, a hátralevő négyszáz versztát gyalogszerrel tette meg. El is érkezett arra a helyre, amelyről a vándor beszélt. S csakugyan: úgy is van minden, ahogyan mondta. Tágasabban, kényelmesen élnek a parasztok, minden lélekre tíz gyeszjatyina jut a közös földből, és szívesen fogadja a jövevényt a község. Ha meg valakinek pénze van, a juttatott földön kívül örökáron vásárolhat, amennyit kedve tartja; három rubel az elsőrangú föld gyeszjatyinjára, annyit vehet az ember, amennyit csak akar!

Miután mindezt megtudta Pahom, őszre hazatért, eladogatta mindenét. A földjét jó nyereséggel adta tovább, eladta házát, állatait, mindenét, kiiratkozott a községből, kivárta a tavaszt, és családjával együtt elindult új lakóhelyére.

4

Megérkezett Pahom a családjával új lakóhelyére, s beiratkozott egy nagy falu parasztközösségébe. Nagy áldomást csapott a vénekkel, megszerezte az összes írásokat. Pahomot befogadták a közösségbe és öttagú családja lévén, a közösségi földből ötven gyeszjatyinát hasítottak ki neki, a legelőn kívül. Pahom berendezkedett, jószágot vásárolt. Háromszor annyi földje volt most, mint azelőtt. S még hozzá kitűnő fekete föld. Tízszer olyan jól élhetett, mint a régi helyén. S amellet legelő, takarmány szabadon: annyi állatot tarthatott, amennyit csak akart.

Eleinte, amíg berendezkedett, fölszerelte magát, minden tetszett is Pahomnak, de azután beleszokott - és bizony már itt is szűknek érezte a világot. Első évben búzát vetett Pahom a juttatott földbe, szépen termett. Kedvet kapott a búzához, de a juttatott föld kevés hozzá, meg nem is alkalmas. Azon a vidéken a búzát árvalányhajas földbe vagy ugarba vetik; egyik évben búzát vetnek, két évet kihagynak, s azalatt a földet ismét benővi az árvalányhaj. Az ilyen föld pedig kevés, és sokan vetélkednek érte: nem jut mindenkinek belőle. Veszekedés is van elég miatta; aki tehetősebb, maga veti a búzát, a szegényebbek pedig bérbe veszik a földet a kereskedőtől adó fejében. Pahom is szeretett volna minél több búzát termelni. A következő esztendőben elment a kereskedőhöz, és egy évre árendált tőle földet. Több búzát vethetett így, s a termés jó is volt, csak hogy az árendált föld messze volt a falutól: tizenöt versztányira kellett szállítani. Észrevette Pahom, hogy arrafelé a módosabb parasztkereskedők mind tanyán laknak, kinn a földjükön, s úgy gazdagodnak meg. "Az ám - gondolta Pahom -, így kellene nekem is csinálnom: örökáron venni egy kis földecskét, tanyát építeni rajta. Akkor minden kéznél volna." Attól fogva már csak azon töprengett Pahom, hogyan vehetne földet örökáron.

Harmadéve élt Pahom az új vidéken. Egyre több földet árendált, búzát vetett; jó esztendők következtek, a búza szépen fizetett, s Pahom pénze egyre gyűlt a ládafiában. Életnek nem volt éppen rossz élet, csak az bosszantotta Pahomot, hogy minden évben föld után kell futkosnia: ahol jó a föld, rászállnak a parasztok, mint a legyek, s szétkapkodják; ha nem sikerül idejében kibérelni, akkor nincs hol vetnie. A harmadik évben például egy kereskedővel felesbe árendált egy nagy darab legelőt a parasztoktól, már fel is szántották; akkor a parasztok meggondolták magukat, visszaigényelték a földet, s az egész munkája kárbaveszett. "Ha saját földem volna - ábrándozott Pahom -, nem tartoznék számadással senkinek és nem is volna semmi bajom."

Tudakozódni kezdett hát Pahom a vidéken, hol-merre vásárolhatna földet örökáron. Talált is egy parasztot, aki ötszáz gyeszjatyina földet vásárolt össze, de tönkrement s most olcsón kiárulta. Pahom alkudozni kezdett vele. Addig-addig alkudoztak, egyezkedtek, amíg megegyeztek ezerötyszáz rubelben, azzal, hogy a vételár fele csak később esedékes. Már majdnem megkötötték a vásárt, amikor beállított Pahomhoz egy átutazó kereskedő. Megitatta, etette a lovait, s Pahom behívta egy pohár teára. Teázgatás közben elbeszélte a kereskedő,

hogy a messzi baskírföldről jön. Elmondta, hogy ott a baskíroktól ötezer gyeszjatyina földet vásárolt, s az egész ezer rubeljébe került. Pahom kérdezgetni kezdte, és a kereskedő elmagyarázta:

- A véneknek kedvébe kell járni egy kicsit. Vagy száz rubel ára szőnyeget, ruhafélét elajándékoztattam, egy láda teát, megkínáltam pálinkával azt, amelyik iszik. Húsz kopejkájával adták azután a föld gyeszjatináját. - Meg is mutatta a kötlevelet. - Patak partján fekszik a föld - tette hozzá -, és az egész csupa árvalányhajás sztyepp.

Tovább érdeklődött Pahom, hogy milyen vidék az arrafelé.

- Akkora darab föld - magyarázta a kereskedő -, hogy egy év alatt se járod be: az mind a baskíroké. A baskír nép pedig oktan és szelíd, mint a bárány. Úgyszólván ingyen adják a földet.

"Ej - gondolja Pahom -, csak nem fogok én ezer rubelért ötszáz gyeszjatyina földet vásárolni, s még adósságot is a nyakamba venni, amikor ott ezer rubelért a fél világ az enyém lehet!"

5

Megtudakolta a kereskedőtől az utat arrafelé, és alig kísérte ki vendégét, máris útra cihelődött. Házát feleségére bízta, maga meg a béresével kocsira szállt, s elindult a nagy útra. Bementek a városba, vásároltak egy láda teát, pálinkát, ajándékot - mindent, ahogy a kereskedő mondta. Azután mentek-mendégéltek, ötszáz versztát tettek meg hat nap alatt. Hetednap megérkeztek a nomád baskírok földjére. Minden úgy volt, ahogyan a kereskedő mesélte. Folyó partján élnek a baskírok, a sztyeppén, sátras lakókocsikban. Nem szántanak, nem vetnek, kenyeret nem esznek. Marháik, lovaik szabadon legelnek a sztyeppén. A csikókat sátrukhoz kötik, s kétszer napjában odakergetik hozzájuk a kancákat, megfejjik őket és kancatejből kumiszt erjesztenek. Az asszonyok kumiszt, sajtot készítenek, a férfiak pedig egyebet se tesznek, mint naphosszat kumiszt, teát iddogálnak, ürühúst esznek meg furulyáznak. Jóképű, vidám fickók egytől egyig, egész nyáron henyélnek; tudatlanok, még oroszul sem beszélnek, de szívélyes, kedves fajta.

Alig látták meg Pahomot, előjöttek sátraikból a baskírok, a vendég köré sereglettek. Tolmács is került valahonnan. Pahom elmagyarázta nekik, hogy a föld végett jött. Megörültek a baskírok, megfogták Pahomot, bevitték egy csinos, nagy sátorba, szőnyegre, puha tollpárnára ültették, maguk is letelepedtek körülötte, és megvendégelték teával, kumisszal. Ürüt is vágtak, báránypecsenyével kínálták. Pahom elővette kocsijából ajándékait, és kiosztotta a baskír vének között. Mindegyiknek jutott valami, a teát is kiosztotta közöttük Pahom. Igen megörültek a baskírok. Fecsegték, karattyoltak egymás között, azután intettek a tolmácsnak.

- Azt üzenik neked - fordult a tolmács Pahomhoz -, hogy megszerettek téged, és nálunk az a szokás: a vendégeknek mindenképp kedvébe kell járni, s ajándékát ajándékkal viszonzni. Az ajándékért hálából mondd meg hát, mi tetszik neked itt nálunk, hogy azt neked ajándékozzuk.

- A legjobban - válaszolta Pahom - a föld tetszik itt nekem. Minálunk kevés a föld - magyarázta tovább -, és mind fel van szántva, nálatok pedig rengeteg a jó föld. Még ilyet sose láttam életemben.

A tolmács lefordította Pahom szavait. Karattyoltak, kerepeltek a baskírok egymás között; Pahom nem értette, mit beszélnek, de látta, hogy jókedvűek, valamit kiáltoznak és nevetnek hozzá. Azután elhallgattak, valamennyien Pahomra néztek, és tolmácsuk megszólalt:

- Azt üzenik neked - mondta -, hogy a jószágodért szívesen adnak neked annyi földet, amennyit csak akarsz. Csak mutasd meg kezedd, melyiket kívánod - és a tied lesz.

Azután a baskírok megint megszólaltak, mintha valamin vitakoztak volna egymás között. Megkérdezte Pahom, min vitakoznak. A tolmács megmagyarázta:

- Egyesek azt állítják, hogy a föld felől meg kell kérdezniük a sztarsinát, nélküle nem dönthetnek; a többiek pedig azt mondják, hogy ez fölösleges. Sztarsina nélkül is elintézzük.

6

Amíg a baskírok így vitakoztak, egyszerre csak odalépett hozzájuk egy ember rókaprém sapkában. Elhallgattak valamennyien és felálltak. - Ez maga a sztarsina - mondta a tolmács.

Pahom gyorsan elővette a legszebbik köntöst, amit magával hozott és hozzá még öt font teát. A sztarsina elfogadta az ajándékot, azután letelepedett a főhelyre. A baskírok azonnal hosszú magyarázatba fogtak. A sztarsina végighallgatta őket, azután bólintott, intett fejével, hogy hallgassanak el, majd Pahomhoz fordult, és oroszul szólalt meg.

- Rendben van - mondotta -, adunk földet. Vegyél, ahol tetszik. Van nálunk elég.

"Hogyan vegyek én magamnak annyit, amennyit akarok? - tűnődött Pahom. - Valamiképpen meg kell erősíteni a vásárt. Máskülönben ma azt mondják: a tiéd, és azután elveszik."

- Hálásan köszönjük a jó szót - kezdte hát Pahom óvatosan. - Szentigaz: nálatok van föld elég, nekem pedig nem kell sok. Csak azt szeretném tudni, hol, melyik föld lesz az enyém. Valamiképpen ki kellene tűzni, meg kellene állapítani, hogy az én nevemen áll. Mert hiszen életünk-halálunk Isten kezében vagy: ti, jó emberek, nekem ajándékozzátok a földet, s a fiaitok esetleg visszaveszik.

- Igaz, ami igaz - bólintott a sztarsina. - Írásba vehetjük.

- Azt hallottam - mondta erre Pahom -, járt nálatok egy kereskedő. Annak is adtatok földet, írást is csináltak róla. Úgy szeretném én is.

Mindent megértett a sztarsina.

- Miért ne? Megcsináljuk - mondotta. - Van nálunk írnok is, bemegyünk a városba, ráüttetjük a pecsétet, mindent annak rendje s módja szerint.

- És mi lesz az ára? - kérdezte Pahom.

- Nálunk a földnek egy az ára: ezer rubel egy nap.

Palom ezt sehogy se értette. Miféle mérték az: egy nap? Hány gyeszjatyina lehet benne?

- Ahhoz mi nem értünk - válaszolta kérdésére a sztarsina. - Úgy mi nem tudunk számolni. Mi napra adjuk el: amennyi földet egy nap alatt körüljársz, annyi a tiéd s annak az ára ezer rubel.

Elcsodálkozott Pahom.

- De hiszen - mondta - igen nagy föld lesz az, amennyit egy nap alatt körül lehet járni!

A sztarsina elővette magát.

- Mind a tiéd! - jelentette ki. - Csak egy feltétellel: ha napnyugtáig nem érsz vissza arra a helyre, ahonnan elindultál, akkor a pénzed kárbavész.

- Aztán hogyan jelöljük meg, hogy merre megyek? - kérdezte Pahom.

- Mi majd megállunk azon a helyen, ahonnan elindulsz. Te pedig menj, járd meg a kört, s vigyél magaddal ásót. Ahol kell, tegyél jelet, a sarkokon ássál gödröt, hantold fel a földet, azután majd ekével mezsgyét húzunk egyik gödörtől a másikig. Akkora kört kanyaríthatsz, amekkorát akarsz, csak arra ügyelj, hogy napszálltáig visszatérj arra a helyre, ahonnan elindultál. Amit körüljártál, mind a tiéd.

Megörült Pahom. Elhatározták, hogy másnap jókor hajnalban kimennek. Még egy kicsit elbeszélgettek, ürühúst ettek, kumiszt ittak hozzá, teázgattak; egyszerre csak beesteledett. Ágyat vetettek Pahomnak puha tollpárnákon, és széjjeloszlottak a baskírok, miután megállapodtak, hogy másnap hajnali szürkületkor felkerekednek, és még napkelte előtt kiérnek arra a helyre, ahonnan Pahom körútjára indul.

7

Pahom lefeküdt a puha párnákra, de nem jött álom a szemére; folyvást a föld járt az eszében. "Egész birodalmat szerzek magamnak - gondolta. - Ötven versztát könnyen megteszek egy nap alatt. Hiszen olyan hosszúak most a napok - akár egy egész esztendő! S az ötven versztás úttal jó kis földet kanyarítok ki magamnak. A silányabbját eladom vagy bérbe adom parasztoknak, a javát pedig megtartom. Veszek két ekét, hozzávaló igavonó ökröt, felfogadok két bérest; félszáz gyeszjatyinát felszántok, a többin jószágot tartok."

Egész éjjel a szemét sem hunyta le Pahom. Csak hajnal felé aludt el. Amint elszenderedett, álmot látott. Azt álmodta, hogy ott fekszik ugyanabban a sátorban, s odakinn mintha valaki hahotázna. Meg akarja nézni, ki az, aki nevet, felkel és kimegy a sátor elé és látja: ott ül a baskír sztarsina a sátor előtt, két kezével a hasát fogja, és dülöngél a nagy kacagástól. Pahom odalép hozzá és megkérdi: mit nevet? Akkor egyszer csak úgy látja, nem is a baskír sztarsina az, hanem az a múltkori kereskedő, aki betért hozzá és a baskírföldről regélt. Meg akarja kérdezni a kereskedőtől: régóta van-e ottan? És abban a pillanatban már nem is a kereskedő az, hanem az a paraszt, aki még a régi helyén a Volga mellől jött fel, és útjában megszállt nála. És amint ismét meg akarja őt szólítani Pahom, hát látja, hogy nem is a paraszt az, hanem maga az ördög, aki szarvasan, patásan előtte ül és hahotázik. Az ördög előtt a földön mezítlás ember fekszik egy szál ingben, gatyában. S amikor Pahom jobban odanéz, hogy miféle ember is az, hát látja, hogy az az ember halott - és ő maga az az ember. Megrémült erre Pahom - és fölébredt.

Fölébredt. "Mi mindent nem álmodik az ember" - gondolta magában. Körülnézett, a nyitott ajtón át meglátta, hogy már fehéredik odakinn az éjszaka: hajnalodik. "Ideje felkölteni az embereket, indulnunk kell" - gondolta Pahom. Felkelt, felébresztette béresét, aki odakinn aludt a tarantazon, befogatta a lovakat, és ment fölkelteni a baskírokat.

- Ideje indulnunk a sztyeppre - mondta nekik -, hogy kimérjük a földet.

Felkeltek hát a baskírok, szedelőzködtek, a sztarsina is odajött. A baskírok megint nekiálltak volna kumiszt inni, teával is kínálták Pahomot, de ő már türelmetlenkedett.

- Ha indulni akarunk, hát induljunk, itt az ideje - mondta.

8

Felcihelődtek hát a baskírok és elindultak, ki lóháton, ki kocsin. Pahom a béresével saját tarantaszán hajtott ki, s ásót is vitt magával. Amikor kiérkeztek a sztyeppre, már vörösödött az ég alja. Felhajtottak egy kis halomra - baskír nyelven: sihánra -, s az emberek kiugráltak kocsijukból, leszálltak a lóról, csoportba verődtek. A sztarsina Pahomhoz lépett, s kezével széles mozdulatot tett:

- Ez itt mind a miénk - mondotta -, ameddig csak a szem ellát. Válassz belőle.

Pahom szeme kigyúlt. A föld körös-körül lapos, mint a tenyerem, fekete, akár a mák, sűrű árvalányhaj borítja, s a mélyedésekben, horpadásokban vállig ér a fű.

A sztarsina levette rókaprémes sapkáját, s maga elé tette a földre.

- Itt a jel - mondta. - Innen indulsz, ide kell visszatérned. Amennyi földet körüljársz, mind a tiéd.

Elővette Pahom a pénzét, s rátette a sapkára, azután levette köntösét, egy szál ujjasban

maradt, jól megszorította övét, kenyerestartisznyáját oldalára vette, a vizeskulacsot övére akasztotta, megigazította a csizmaszárát, bérese kezéből kivette az ásót, útra készen állt. Sokáig tűnődött, merrefelé induljon el. Mindenfelé egyforma jó a föld. "Mindegy - gondolta -, napkeltének indulok." Arccal a nap felé fordult, állt és várt, amíg felbukkan a föld pereme mögül. "Így legalább nem mulasztok el egyetlen perccskét sem. Meg azután a reggeli hűvösségben menni is jobban esik."

Alig kandikált elő a napocska a föld széle mögül, Pahom vállára vette az ásót és elindult.

Ment, mendegélt Pahom, se lassan, se gyorsan. Megtett vagy egy versztát, akkor megállt, gödröt ásott, s a hantokat szépen egymásra rakta, hogy jól lássék. Azután tovább ment. Egyre jobban belejött a gyaloglásba, most már jobban szaporázta lépteit. Egy idő múlva megint megállt, újabb gödröt ásott.

Hátranézett. A napfényben tisztán látszott a sihán, a rajta tanyázó emberekkel együtt; a tarantaszok megvasalt kerekén meg-megcsillant a napsugár. Pahom úgy becsülte, öt versztát tehetett meg a sihántól számítva. Melege lett, levetette ujjasát, vállára vette, úgy folytatta útját. A nap egyre forróbban sütött. Felnézett rá: alighanem ideje már a reggelire gondolni.

"Az első állomást megtettük - gondolta Pahom. - Márpedig a lovat is négyszer váltják egy nap: még korán lenne befordulni, inkább levetem a csizmámat." Azzal leült, lehúzta a csizmáját, övére akasztotta, ment tovább. Könnyebben esett így a járás. Úgy gondolta, megtesz még vagy öt versztát, s azután bekanyarodik balra. Igen jó errefelé a föld, kár volna kihagyni. Minél tovább ment, annál jobbnak tetszett a föld. Ment tovább egyenesen. Amikor hátranézett, a sihán már alig-alig látszott, a nép úgy feketéllett rajta, mint a hangyák, halványan csillant valami.

"No - gondolta Pahom -, most már eleget mentem egyenest; ideje balra kanyarodnom. Meg is izzadtam; meg is szomjaztam." Megállapodott, valamivel nagyobb gödröt ásott, gondosan egymásra tornyozta a rögöket, majd leoldozta kulacsát, jót húzott belőle, azután élesen balra kanyarodott. Ment mendegélt; a fű egyre magasabb volt körülötte, és a nap perzselően sütött.

Pahom kezdett elfáradni. Felpislogott a napra és látta: elérkezett az ebéd ideje. "Pihenni kéne." Megállt, letelepedett. Evett egy kis kenyeret, vizet is ivott hozzá, de le nem feküdt. "Ha lefekszem, még elnyom az álom" - gondolta. Így hát rövid ideig üldögélt, azután tovább ment. Eleinte könnyen haladt. Az evéstől új erőre kapott. De azután eltikkadt, meg az álomosság is húzta lefelé; de azért csak ment tovább: estig csak kibírja, gondolta magában, s egy életen át élvezni kitartása gyümölcsét.

Hosszú ideig ment ebbe az irányba is. Már éppen be akart fordulni balra, amikor egy jó kis nedves horpadáshoz ért - vétek lenne kihagyni. "Jól teremne itt a len" - gondolta. Így hát tovább ment egyenest, megkerülte a mélyedést, gödröt ásott a túlsó oldalon, s azzal balra fordult, levágta a második sarkot. A sihán felé nézett: a nagy forróságban meggőzösödött a levegő, valahol messze délibáb remegett a levegőben s a káprázaton át alig-alig rémlenek a sihánon várakozó emberek; jó tizenöt verszta lehet odáig. "No - gondolta magában Pahom -, hosszúra vettem a négyszög két oldalát, a harmadikat már rövidebbre kell fognom." Gyorsabban szedte a lábát, aggódva nézett fel a napra: már uzsonnaidőt mutatott: a birtok harmadik oldalából még

mindössze két versztát tett meg, a sihánig pedig még mindig jó tizenöt van hátra. "Hiába - gondolta -, akármilyen kurta-furcsa földecske lesz is belőle, most már egyenesen a sihán felé kell tartanom. Nehogy elszámítsam magam. Úgyis elég már a föld." Gyorsan gödröt ásott és befordult, egyenest a sihán felé vette irányát.

9

Ment, mendegélt Pahom a sihán felé, de bizony már nehezen vonszolta magát. Erősen megizzadt, lábát megszurkálta a tövis, feltörte az út, térde rogyadozott. Pihenni vágyott - de nem lehet, nem ér el a sihánig napszálltára. A napocska nem vár, egyre lejjebb-lejjebb ereszkedik a látóhatár felé. "Jaj istenem - rémülködik Pahom -, vajon nem számítottam-e el magam? Nem kanyarítottam-e túl nagy földet magamnak? Mi lesz, ha nem érek oda?..." Hol előrepillant a sihán felé, hol felfelé a napra; a sihán még messze, a nap pedig egyre közelebb hajlik a látóhatárhoz.

Lohol tovább Pahom, nehezen bírja magát, de mégis egyre jobban siet, egyre gyorsabban szedi a lábát. Még mindig nagyon messze van a sihán: most már futásnak ered. Eldobálja ujjasát, csizmáját, kulacsát, még a sapkáját is elhajítja, csak az ásót tartja meg, arra támaszkodik. "Istenem - sopánkodik magában -, elszámítottam magam, tönkrementem, nem érek el napnyugtáig." S a félelemtől még jobban akadozik a lélegzete. Most már inaszakadtából fut, inge, gatyája verejtékesen tapad testéhez, szája kiszáradt. Melle úgy dolgozik, akár a kovács fújtatója, szíve dobog, mintha kalapáccsal vernék, és a lába úgy roskadozik, mintha nem is az övé volna. Szörnyen megrémül Pahom: "Csak bele ne haljak az erőfeszítésbe."

Félt a haláltól - de megállni mégsem bírt.

"Ha már idáig szaladtam - gondolja magában -, most csak nem állok meg. Még bolondnak tartának, kinevetnének érte."

Szaladt hát tovább, és már egészen közel jutott a sihánhoz. Már hallja, hogyan sivalkodnak, hajráznak a dombon a baskírok, kiáltásaiktól még erősebben felhevül a lelke. Összeszedi utolsó erejét és rohan feléjük; a nap pedig már egészen a láthatár fölé hajlott, ködbe ereszkedett s óriási, véres, piros golyó lett belőle. Mindjárt-mindjárt eltűnik szem elől. Közel a nap a láthatárhoz, de már a sihán sincsen messze. Látja Pahon, hogy a baskírok integetnek feléje, úgy noszogatják, bátorítják. Már látja a földön a rókaprémes sapkát s rajta a pénzét; látja a sztarsinát, ahogy a földön gubbaszt, és két kezével átfogja hasát. És Pahomnak eszébe jutott az álma. "Földem már volna elég - gondolta -, de vajon úgy rendelte-e Isten, hogy élhessek is rajta? Jaj, tönkretettem magam - sóhajtotta -, nem jutok el odáig élve."

A napra pillant Pahom: hát a nap már elérte a földet, tányérja széle már alámerült, íve kicsorbult. Pahom, utolsó erejét megfeszítve, előreveti magát, lába már alig bírja, szinte összeroskad alatta. Már a sihán lábához ért Pahom, amikor hirtelen sötétség borul a tájra. Felnéz - lement a nap: Felnyög: "Mindennek vége, hiába fáradtam." Már meg akar állni, amikor hallja, hogy a baskírok tovább hajráznak; s eszébe jut, hogy lentről őneki úgy tűnik, de odafenn

a síhánról nézve még nem bukott alá a nap! Felhördült erre Pahom, megindult felfelé a síhánra.

A dombtetőn még világos volt. Amikor Pahom felért, ott látta maga előtt a sapkát. A sapka előtt ott ül a sztarsina, két kezével a hasát fogja, úgy hahotázik. Pahomnak megint eszébe jutott az álma, felnyögött, lába megrogyant, és ő teljes hosszában előrebukott, keze épp a sapkáig ért el.

- Éljen, derék fickó vagy! - kiáltott fel a sztarsina. - Sok földet szereztél!

Pahom bérese is odaszaladt, fel akarta segíteni gazdáját: hát a szájából vér szivárog, holtan fekszik ott.

A baskírok csettintettek nyelvükkel; igen sajnálták Pahomot.

A béres felvette az ásót, sírt ásott Pahomnak, pontosan akkora darab földön, amekkorán feküdt - három rőf hosszút - és abba eltemette.

Fordította Szöllősy Klára